

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

FarDU
ILMIY
XABARLAR

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

2024 1-SON
ILOVA TOPLAM: GEOGRAFIYA

НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

D.G'.Mo'minov, X.O.Abdinazarova	
Tabiiy landshaftlardan iqtisodiy – ijtimoiy geografik foydalanishning bazi masalalari	144
M.O.Gopirov	
Изменения в территориальной структуре автомобильной промышленности США	148
Y.I.Ahmadaliyev, X.A.Abduvaliyev	
Ershi shahrining yuzaga kelishi va rivojlanishda geomorfologik omillarining o'rni va ahamiyati	153
K.M.Mahmudov, X.T.Egamberdiyev, G.X.Xolbayev, S.M.Muminova	
Iqlim o'zgarishi sharoitida havo harorati hamda atmosfera yog'inlarining o'zgarishini baholash (Andijon viloyati bo'yicha)	157
O.I.Abdug'aniyev, Z.I.Mamirova, N.A.Ahmadjonova	
Yer tuzish ishlarida muhofaza etiladigan tabiiy hududlarni loyihalashtirish va asoslash.....	167
A.M.Toshpo'latov, Sh.Z.Jumaxanov	
Anklav hududlarni geografik tadqiq etishning konseptual asoslari	172
D.R.Eshmirzayev, G.X.Xolbayev, X.T.Egamberdiyev	
Iqlim o'zgarishi sharoitida havo haroratining davrlar bo'yicha o'zgarishini baholash (Samarqand viloyati misolida)	180
E.G'.Mahkamov, Sh.Sh.Hakimova	
Tabiatdan oqilona foydalanish va muhofaza qilishning tarixiy-ekologik jihatlarini	186
Y.I.Ahmadaliyev, B.S.Tojiddinov, X.I.Saidova	
Yer resurslarini majmualari tadqiq etishga geografik yondashuvning zarurati.....	190
N.O'.Komilova	
Etnoekologik tadqiqotlarning ijtimoiy-geografik yo'nalishlari va bosqichlari.....	195
Y.I.Ahmadaliyev, P.S.Otaqulov, A.E.Madraximov	
Geografik terminlarning tabiatni muhofaza qilishdagi o'rni va ahamiyati.....	199
Z.A.Temirov, D.A.Turg'unboyeva	
Tashqi mehnat migratsiyasining demografik jarayonlarga ta'siri.....	206
O.I.Abdug'aniyev, M.M.Qahhorova	
Tayanch ornitologik hududlarini muhofaza qilishning ekologik-geografik jihatlarini.....	212
M.M.Atajonov	
Andijon viloyati qishloq joylarida aholiga tibbiy xizmat ko'rsatishning ba'zi bir masalalari	217
A.A.Isayev, S.A.Ergashev	
Andijon viloyatida paxta-to'qimachilik klasterlari tomonidan sikilli ishlab chiqarishni tashkil etishni takomillashtirish	220
M.N.Dehqonboyeva, M.R.Mahammadova	
Farg'ona viloyatida yo'ldosh shaharlar loyihasining ayrim jihatlarini	224
D.M.Abduraxmonov	
Landshaftlarni funksional rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar	230
D.B.Kosimov	
Chegara hududlaridagi muhofaza etiladigan tabiiy hududlarni integratsiyasining nazariy asoslari	234
H.N.Naimov	
Landshaftlarni kartalashtirish va ulardan foydalanish masalalari (Shimoliy Farg'ona misolida)	239
M.H.Otamirzayeva	
Daryo havzasi landshaftlarining strukturasi va funksiyasini shakllantiruvchi tabiiy, biologik va ijtimoiy tizimlar	243
U.Sh.Uktamov	
Markaziy Farg'ona cho'l landshaftlarining antropogen omillar ta'sirida sodir bo'layotgan o'zgarishlari.....	248
S.M.Xudoyberdiyeva	
Talabalarda sport turizmi ko'nikmalarini shakllantirishda tabiat elementlarining o'rni.....	252
T.D.Komilova	
Hududlarning ekologik karkasini rejalashtirishda landshaft yondashuvidan foydalanish	257

**LANDSHAFTLARNI KARTALASHTIRISH VA ULARDAN FOYDALANISH MASALALARI
(SHIMOLIY FARG'ONA MISOLIDA)****ВОПРОСЫ ЛАНДШАФТНОГО КАРТОГРАФИРОВАНИЯ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
(НА ПРИМЕРЕ СЕВЕРНОЙ ФЕРГАНЫ)****ISSUES OF MAPPING AND USING LANDSCAPES (ON THE EXAMPLE OF NORTHERN
FERGANA)****Naimov Husniddin Nuriddin o'g'li¹**¹Namangan davlat universiteti, Tabiiy fanlar fakulteti tayanch doktoranti**Annotatsiya**

Mazkur maqolada landshaft xaritasi haqida, uning paydo bo'lishi turlarga bo'linishi, ulardan foydalanishning ahamiyati, landshaftlarni bashorat qilishda nimalarga etibor berilishi, qanday malumotlar o'zida jam bo'lishi haqida turli tyavsiyalar Shimoliy Farg'ona tog' oldi landshaftlari kartasi orqali bayon qilingan.

Аннотация

В данной статье изложены различные рекомендации о ландшафтной карте, ее происхождении по видам, важности их использования, на что обращают внимание при прогнозировании ландшафтов, какие данные могут содержать в себе карта ландшафтов Северного предгорья Ферганы.

Abstract

This article tells about the Landscape Map, about the division of its appearance into species, about the importance of their use, what will be relied on in the prediction of landscapes, what information will be concentrated in it, various variations are described through the North Fergana mountain landscapes map.

Kalit so'zlar: *landshaft xaritasi, Ilmiy va amaliy xaritalar, aerokosmik materiallar, landshaftli profillash metodi, o'simliklar degredatsiyasi, geoeologik xaritalar, geologik- geomorfologik omillar*

Ключевые слова: *ландшафтная карта, научно - практические карты, аэрокосмические материалы, метод ландшафтного профилирования, деградация растительности, геоэкологические карты, геолого- геоморфологические факторы*

Key words: *Landscape Map, scientific and practical maps, aerospace materials, landscape profiling method, plant degradation, geoeological maps, Geological-geomorphological factors.*

KIRISH

Landshaft xaritasi landshaft haqidagi g'oyalarini rivojlantirish tarixida muhim o'rin tutadi. Uning paydo bo'lishida landshaft xaritasi ikki tomonlama maqsadga ega edi: yer yuzasining tabiiy xususiyatlarini bilish va olingan ma'lumotlardan amaliy maqsadlarda foydalanish.

Landshaft xaritalarining xilma-xilligi orasida umumiy ilmiy va amaliy maqsadlar xaritalari ajralib turadi. Tabiiy hududiy komplekslarning umumiy ilmiy xaritalari va ularning tavsifi bugungi kun tadqiqotlarining asosidir, ular orqali ilmiy tadqiqotlarning boshqa, chuqurroq va ixtisoslashgan turlari yoki amaliy ishlanmalar "olib borilmoqda". Bunday tadqiqotlar natijasida baholash, loyihalash, prognozlash va boshqa amaliy landshaft xaritalari yaratiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Keng ko'lamli dala landshaftini o'rganish jarayonida landshaftlarning morfologik tuzilishi, ularning ierarxik tizim tuzilishi haqidagi tasavvurlar shakllandi. O'rta va kichik o'lchamdagi landshaft xaritalarini ko'rib chiqish jarayonida landshaftlarni tasniflash tamoyillari va usullari ishlab chiqilgan.

Asta-sekin landshaft tadqiqotlari yordamida hal qilinadigan amaliy muammolar doirasi kengayishni boshladi. Landshaft xaritalari geologik tadqiqotlar, landshaftlarni bashorat qilish, tibbiy va geografik tadqiqotlar, meliorativ tizimlarni loyihalashda, qishloq xo'jaligi maqsadlarida, suv omborlarini yaratishda va boshqalarda qo'llanila boshlandi.

Masofaviy aerokosmik materiallar bilan birgalikda landshaft xaritasi XX asrning so'nggi o'n yilliklarida rag'batlantirildi. maxsus ilmiy yo'nalishning paydo bo'lishi va rivojlanishi – landshaft ko'rsatkichi. Ushbu yo'nalish ekologik muammolarni hal qilishda katta ahamiyatga ega: ifloslanishning landshaft ko'rsatkichi va atrof-muhit monitoringi, landshaftlarga ruxsat etilgan antropogen yuk, ekologik ekspertiza, hududning rivojlanishini prognoz qilish.

Landshaft xaritalarining turlari. Landshaft xaritalari miqyosi, ko'rsatilgan obyektlar toifasi va mazmuni bilan ajralib turadi.

Ko'rsatilgan obyektlar toifasiga qarab, landshaft xaritalari quyidagi turlarga bo'linadi.

1. Tipologik. Bunday landshaft xaritalarining obyektlari tipologik komplekslar urochisha va fasiyalar turlari, joylar turlari, landshaftlar turlari, landshaftlar sinflari.

2. Mintaqaviy. Xaritalarda tabiiy-geografik rayonlashtirish obyektini tashkil etuvchi mintaqaviy komplekslar – tumanlar, viloyatlar, zonalar, mamlakatlar, kamarlar ko'rsatilgan

3. Mintaqaviy tipologik. Tipologik va mintaqaviy komplekslarning birlashtirilgan joylashuvi ko'rsatilgan.

Masshtabi bo'yicha landshaft xaritalari uchta asosiy guruhga bo'linadi:

1. Kichik masshtabda-1:1 000 000 va kichik. Kompleks landshaftlarni aks ettiruvchi xarilar hisoblanib, bunday landshaft xaritalarining aksariyati 1:1 000 000 dan 1:2 000 000 gacha. Kichik masshtabli xaritalar faqat landshaftlarning tipologik guruhlarini ko'rsatishi mumkin, ularning har biri alohida tasvirlab bo'lmaydi.

2. O'rta miqyosda– 1:500 000 – 1:100 000. O'rta o'lchamdagi xaritalarning asosiy obyektibu joylar.

3. Keng ko'lamlil-1: 50 000 va undan katta.

Kichikroq hududdagi joylashgan tekisliklarni landshaft xaritasi ko'pincha 1:100 dan 1:500 gacha, 1:2 000 dan kichik bo'lmagan katta miqyosda amalga oshiriladi. Sub-sinflar miqyosda yaxshi tasvirlangan 1:2 000 – 1:10 000. O'lkalar masshtabli xaritalarda 1:10 000 dan 1:50 000 gacha bo'lgan oraliqda tasvirlangan.

Landshaft xaritalari mazmuni (mavzusi) bo'yicha umumiy ilmiy va maxsus (amaliy) ga bo'linadi.

NATIJALAR

Hududning tabiiy sharoitlarini to'liq sintez qiladigan umumiy ilmiy landshaft xaritalarining universal tabiati ularni amaliy qo'llash uchun keng imkoniyatlarni belgilaydi. Umumiy ilmiy landshaft xaritalari insonning iqtisodiy faoliyati natijasida geografik komplekslarning kutilayotgan o'zgarishini aks ettiruvchi prognoz xaritalarini tuzish uchun asos bo'lib xizmat qilidi.

Amaliy landshaft xaritasi umumiy ilmiy mazmundagi landshaft xaritalariga asoslangan. Bu turli xil amaliy landshaft xaritalarini yaratadi:

- qishloq xo'jaligi (agrosanoat, meliorativ);
- dam olish;
- shaharsozlik;
- muhandislik va landshaft;
- tibbiy-landshaft;

-qishloq xo'jaligi maqsadlari uchun landshaft-ekologik va boshqalar. landshaft xaritasi Qishloq xo'jaligi maqsadlari uchun tabiiy-geografik tadqiqotlarning asosiy maqsadi yerlarni har tomonlama o'rganish, yerdan foydalanish va ularni melioratsiya qilishning agrotexnik usullarini ishlab chiqish, qishloq xo'jaligi tadbirlarini olib borishning maqsadi yerdan foydalanish, va yerning turli holatlarini(Sho'rlanishi, yer osti suvlarining holati, tuproq eroziyasi) o'rganish, boshqalar uchun baholashdir.

Qishloq xo'jaligi maqsadlari uchun tabiiy-geografik rayonlashtirish va landshaft xaritalashning ko'plab turli xil xaritalari tuzilgan.

Yirik taksanomik birliklarning (landshaftlarning) hududiy shakllanishida asosiy rol geologik-geomorfologik omillarga taaluqlidir, chunki ular landshaft bo'limlarining iqlim, o'simliklar va tuproqlar omillarning tarqalishini belgilaydi. Dala tadqiqot ishlarida hududning morfologik tarkibi o'rganiladi, uning tabiiy muhit komponentlari bilan bog'liqligi geografik jihatdan talqin qilinadi, dinamikasi ko'rsatiladi va boshqa turli tabaqali tabiiy hududiy majmualar kartalashtiriladi.

Landshaft majmualari orasidagi bog'liqlikni tahlil qilish ishlari dala malumotlari asosida bajariladi

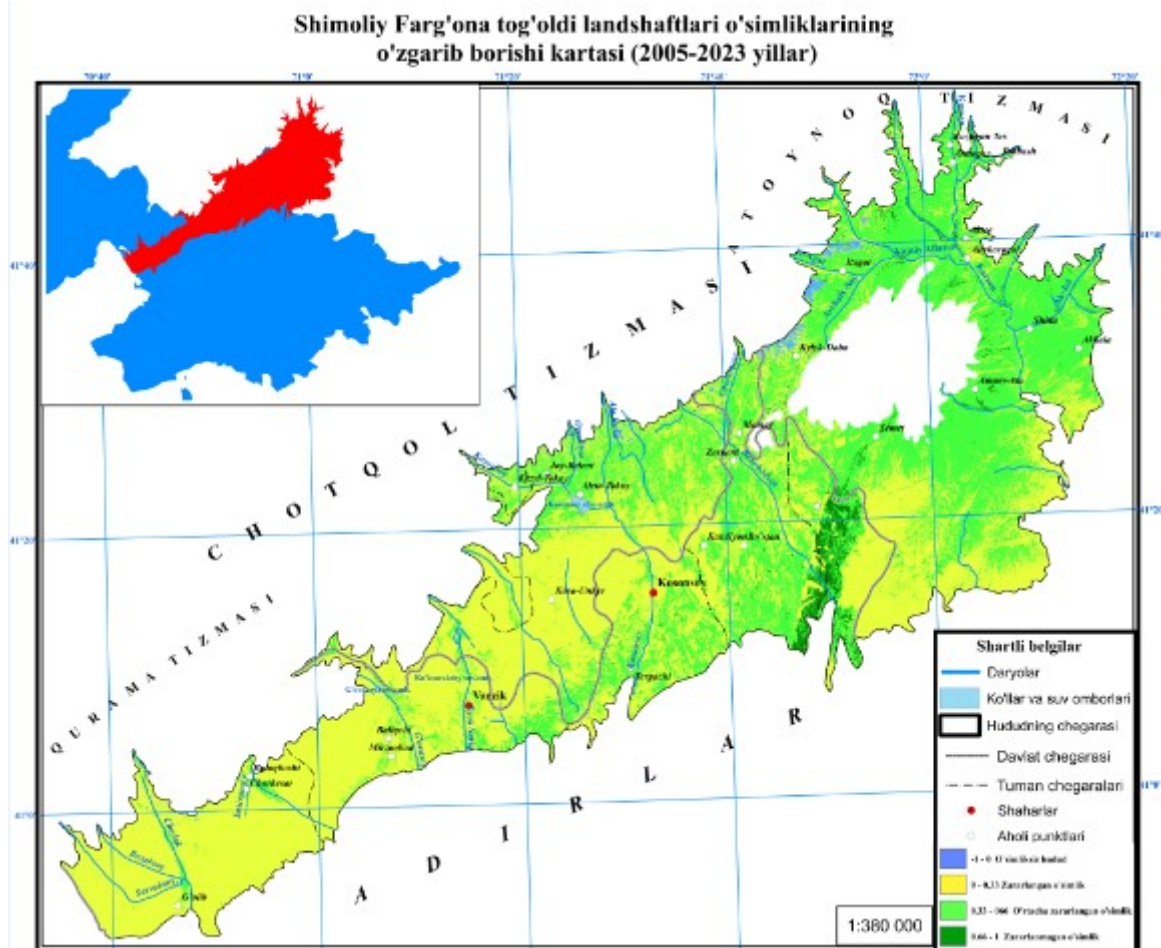
Dalada kartaga olishning asosiy metodlari landshaft morfologik birliklari chegarasini ajratish usuli bilan muvaqqat bog'langan hamda bunday chegaralar sifat ko'rsatkichlari bir-birini almashtiradigan bitta ko'plik ajratishga qaratilgan. Bu chegaralar, tabiiy sharoit keskin farqlanishiga qaramasdan hamma vaqt chiziqlidir. Tabiiy hududiy majmualar keskin farqlanishi darajasi ularning genezislari orasidagi farqqa, inson xo'jalik faolyati ta'sirida kechayotgan tabiiy o'zgarishlarga bog'liq. Landshaft morfologik birlashmalari qanchalik yosh bo'lsa, ularning tashqi ko'rinishi shunchalik umumiy qabul qilingan ko'rsatmalar asosida ajratish qiyin.

MUHOKAMA

Siyomka ishlarida qo'llaniladigan landshaftli profillash metodi tabiiy hududiy majmualarning ichki tuzulishi, tabiati va ularning komponentlari orasidagi bog'liqlikni ifodalaydi. Majmuali va

profillarda landshaftlar tarkibi, morfologiyasini hosil etuvchi fatsiya va urocheshalar qatorlari ochib beriladi, dinamik va to'ldiruvchi landshaftlar belgilari, ularning relief shakillari, tog' jinislari tarkibi, yer osti suvlari joylashishi bilan murakkab bo'lgan tabiiy hududiy majmualarni qonuniyatlari aniqlandi. Dala siyomkasi natijasida tuzulgan landshaft kartalarida, metodikaga binoan, tabiiy hududiy majmualar abyektiv tasvirlanadi. Kartalarda tabiiy omillar o'zaro ta'sirining turli asosiy qonuniyatlari joydan- joyga va vaqt miqyosida kechayotgan quyuqlashgan qiyofasi tasvirladi. Kartalarda yer uchastkalari tabiiy xususiyatlari tasvirlanishi sababli, ular soha kartalarini muofiqlash uchun jalb qilinadi.

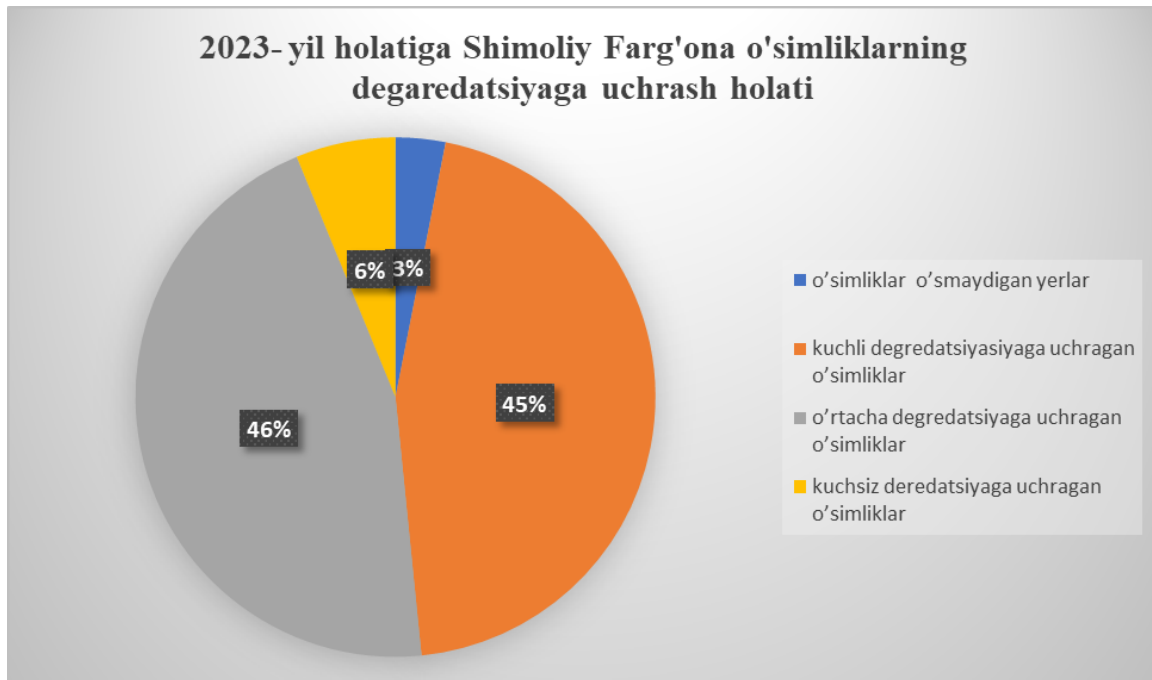
1-karta

Lekin shuni nazarda tutish kerakki, har tabiiy komponent o'ziga xos kelib chiqishga, tuzulishga, rivojlanishga va hududga tarqalish xususiyatiga ega. Shuning uchun, masalan. Tuproq kontiriga landshaftni joylashtirish yo'li bilan kartani tuzish mumkin emas.

Landshaftlarni tatqiq qilishda statsionar sharoitda o'tkaziladigan tatqiqotlar muhim rol o'ynaydi. Bu tatqiqotlar natijasida tabiiy hududiy majmualar tarkibi funksional landshaftli o'rganilishi sababi, unga qiziqish ortmoqda. Tabiiy hududiy majmualarni mavjudligi ko'plab bog'liqlar, ularning alohida tarkibiy qismlari orasidagi yaxlit turg'unlik hamda komponent va uni o'rab turgan atrof muhit bilan o'zaro harakatga qarab bo'linadi. Bu bog'liqliklar va o'zaro jarayonlarda kuzatildi. Bunday jarayonlar har xil uzunlikda, tezlikda, shu bilan bir qatorda, yetarli darajada fazoviy o'zgarishlar bilan vaqt mobaynida qaytariladi.

1-rasm

Ushbu barcha omillarni hisobga olgan holda Yuqorida keltirib o'tilgan usullar yordamida 1-kartada ko'rishingiz mumkinki Shimoliy Farg'ona tog' oldi hududlari o'simliklarning yillar davomida o'zgarishi keltirib o'tilgan.

Karta ma'lumotlari quyidagilarni o'z ichiga oladi 2023-yil holatiga ko'ra o'rganilayotgan obyektning o'simliklar holati haqida ma'lumot beradi.

Quyidagi guruhlariga ajratib olingan (1-rasm):

- ❖ kuchli degredatsiyasiyaga uchragan o'simliklar
- ❖ o'rtacha degredatsiyaga uchragan o'simliklar
- ❖ kuchsiz deredatsiyaga uchragan o'simliklar
- ❖ o'simliklar o'smaydigan yerlar

qilib guruhlariga ajratilgan va ularning egallab turgan maydonlari hisoblab chiqib foizlarda aniqlangan bunday ma'lumotlarni olish orqali hududdagi geoeologik vaziyat tahlil qilish ancha onson bo'lishini ko'rishimiz mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda landshfat xaritalari tuzishda faqatgini bir omilga tayanish mumkin emas. Misol uchun o'simliklarning degredatsiyaga uchrash holatini aniqlash orqaligina hududning geoeologik holatiga baho berish yetarli hisoblanmaydi, unga qo'shimcha omil sifatida tuproq sho'rlanishi, yer osti suvlarining ifloslanishi xaritalarining tahlil qilgan holda hududning geoeologik rayonlashtirish va shu ma'lumotlarni umumlashtirish orqali tasvirlash mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Беручашвили Н.Л., Жучкова В.К. Методы комплексных физико-географических исследований. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1997.
2. Boymirzayev, K., Naimov, H. N. Jo'raqulova, D. The structure of landscapes and their transformation under the influence of modern anthropogenic processes. Scientific Journal of the Fergana State University, (2), 149. Retrieved from <https://journal.fdu.uz/index.php/sifsu/article/view/2408>
3. Boymirzayev K., Naimov H. Farg 'ona botig 'i yoyilma landshaftlarining geografik o 'rganilishi va tadqiq etilishi //Scientific journal of the Fergana State University. – 2022. – №. 3. – С. 67-67.
4. Mirzakhmedov, I.K., Naimov, H. N. It is characteristics of territorial systems of population settlement in Namangan region //Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology. – 2019. – Т. 1. – №. 1. – С. 204-209.
5. Mirzaaxmedov, X. S., & Akaboyev, I. Z. (2021). Mapping the population of Namangan region using modern GIS technologies. Theoretical & Applied science Учредители: Теоретическая и прикладная наука, 12, 1070-1074.
6. Mirzaliev, T. (2006). Cartography. (p.246). Tashkent: University.
7. Naimov H. N. Analysis of structure and geoeecological situation of North Fergana mountain landscape //Экономика и социум. – 2022. – №. 6-1 (97). – С. 193-196.
8. Исаченко А.Г. Основы ландшафтоведения и физико-географического районирования. - М.: Высшая школа, 1991.
9. Исаченко А.Г. География в современном мире. – М.: Просвещение, 1998
10. Солнцев Н.А. Учение о ландшафте: Избранные труды. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2001